

LAÏCITAT I DIVERSITAT RELIGIOSA

Montserrat Coll



Montserrat Coll i Calaf (Rodonyà, 1951) és Doctora en Filosofia i Lletres (1990) per la Universitat Autònoma de Barcelona, amb la tesi *El llenguatge religiós en Duméry*. Fou vice-directora de l'Institut Superior de Ciències Religioses "Sant Fructuós" de Tarragona (1996) i professora de Filosofia de la Religió en aquest Centre, del 1996 al 2004. Ha impartit els cursos "Continguts fonamentals de cultura religiosa", ICE, Universitat Rovira i Virgili, i "El llenguatge religiós", del cicle de Llicència, a la Facultat de Teologia de Catalunya. Ha publicat, entre altres, *Introducció a la filosofia de Paul Ricoeur*, Edicions de la Universitat de Barcelona, 1999, i *Una filosofia del llenguatge religiós. Henri Duméry*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002. Directora general d'Afers Religiosos de la Generalitat de Catalunya, 2004-2010.

LAÏCITAT I DIVERSITAT RELIGIOSA

Montserrat Coll i Calaf



3

1. Concepte de laïcitat

L'arrel etimològica del terme “laïcitat” és la paraula grega “*laos*”, unitat d'una població, poble. Una altra paraula grega de significat semblant és “*dêmos*”, de la qual deriva “democràcia”.¹ El lligam entre laïcitat i democràcia és molt estret.

L'adjectiu “laic” o “laica” s'aplica de maneres diverses. Hi ha un significat eclesial o “religiós” d'aquest adjectiu, en tant que, en l'Església Catòlica, els laics i les laiques són aquells membres de l'Església que no són clergues ni pertanyen a cap orde o congregació religiosos, cosa que no vol dir pas que no siguin catòlics i no professin la fe cristiana.²

Hi ha un altre significat -laic- dels adjectius “laic” o “laica”: a-religiós/a o aconfessional. Així, per exemple, l'Estatut de Catalunya afirma que l'escola pública és laica. Cal notar que aquest significat s'aplica sobretot a institucions: escola, Administració, Govern, associacions, etc. I cal notar

també que, en aquest sentit, “laic” o “laica” no vol dir antireligiós o contra la religió, sinó simplement que no pertany o no professa o no s’identifica amb cap religió. És lògic, per exemple, que un Govern democràtic, que representa tots els ciutadans, no s’identifiqui oficialment amb cap fe religiosa ni amb cap altra opció de pensament, cosa que no significa pas que les persegueixi. Aquí és fonamental la distinció entre els prefixos “a” (sense, fora de, diferent de...) i “anti” (contra).

Segons el *Diccionari de la llengua catalana* de l’Institut d’Estudis Catalans, la laïcitat és el “sistema que exclou les esglésies de l’exercici del poder polític”, una definició que, d’entrada, denota “exclusió”. Però a Foulquié, *Diccionario del lenguaje filosófico*, trobem que “laïcitat” és el caràcter d’allò que és laic; que “laic” vol dir “independent de tota església o confessió religiosa”; i que seria donar-li un sentit abusiu entendre-ho com a “hostil a la religió”. Aquesta definició neutra de laïcitat, és la que ens interessa.



S’ha donat i es dona el sentit abusiu a què es refereix Foulquié, sobretot per part d’alguns defensors de la laïcitat que, en l’extrem, voldrien la desaparició de tota manifestació religiosa. D’altra banda la por de la institució eclesiàstica a perdre influència social i poder, han provocat una distinció entre laïcitat i laïcisme i l’afegitó de qualificatius a la laïcitat, com ara “positiva” o “sana”, distinció i adjectius que d’entrada haurien de ser innecessaris.³

4

“Laïcisme”, segons Foulquié, és la “doctrina o política que preconitza la laïcització de tota la vida pública”. Segons el *Diccionari de la llengua catalana* d’Enciclopèdia Catalana, laïcitzar és excloure els elements religiosos d’una institució, i laïcisme és la “doctrina que defensa la independència de l’home, de la societat i, més particularment de l’estat, de tota influència eclesiàstica o religiosa”.

Per tant, el laïcisme només seria la teoria que defensa la laïcitat. Però els abusos antireligiosos d’alguns laïcistes, començant probablement per la

laïcització decretada per la llei francesa de 1882, que consistia a excloure els religiosos i les religioses de les escoles de primària públiques, i fins arribar a certs laïcistes del nostre país, que entenen la laïcitat com a contraposició a la religió,⁴ ens han obligat a distingir entre la laïcitat i el laïcisme bel·ligerant contra les religions.

Si agafem el significat de la paraula “laïcitat” en sentit neutre, el sistema de laïcitat té uns avantatges clars en una societat democràtica moderna, dels quals parlo en el tercer apartat.

És cert, com diu Baubérot,⁵ que no hi ha un concepte intemporal de laïcitat, sinó laïcitats en societats i cultures diverses, que resulten de processos històrics diferents i de fonaments filosòfics plurals; i, malgrat que sovint s’agafa el model francès com a referència, la laïcitat es dona en més o menys grau en molts països del món, utilitzin o no el terme. Hi ha, però, uns trets en comú entre aquestes aplicacions concretes, que ens permeten definir la laïcitat.

“Laïcitat” indica una relació: es tracta d’un sistema i un principi de separació o de distinció entre institucions polítiques i confessions religioses, segons el qual l’Estat no s’identifica amb cap confessió religiosa, ni tampoc amb cap altra opció de pensament.⁶

Aquesta separació o distinció és pròpia d’un sistema democràtic modern, i és justament allò que crea l’espai de llibertat on totes les opcions religioses i de pensament legítimes poden desenvolupar-se. Com diu Arlette Fontan citant Régis Debray, la laïcitat no és una opció espiritual, és allò que fa possible la coexistència de les opcions espirituals.⁷

La laïcitat comporta una distinció entre allò que és públic i allò que és privat. No em refereixo a la lectura malintencionada d’identificar “públic” amb “social i manifest” i “privat” amb “tancat”, que entén la religió dins en el segon espai, com si la religió hagués de quedar reclosa en la intimitat



personal i en els locals religiosos; aquest malentès interessa tant als que desitgen la desaparició de la religió com als que no accepten la laïcitat. Hi ha una altra manera d'entendre aquella distinció que no limita res, sinó que facilita les normes de convivència: és públic allò que afecta tothom i que pot ser compartit per tothom (sistema sanitari públic, escola pública, xarxa pública comunicacions, etc.); és privat allò que no és compartit per tothom, com una convicció religiosa o de pensament.

Precisament perquè en una societat democràtica no hi ha cap religió pública en el sentit de compartida obligatòriament per tothom, cal que les institucions públiques no en professin cap, ni tampoc l'ateisme o l'agnosticisme, ja que han de respectar i han de permetre totes aquestes opcions.



La laïcitat no exclou la relació ni la col·laboració en favor de tota la societat entre el poder polític i les institucions religioses. És per això que resulta innecessària la distinció que certa ideologia i certs sectors religiosos del nostre entorn insisteixen a fer entre aconfessionalitat de l'Estat i laïcitat.⁸ La seva intenció és defensar que l'Estat espanyol és aconfessional –cosa que no està escrita en cap llei- i no “laic” (interpretat aquí aquest terme en un cert sentit antireligiós) i que ha de mantenir el tipus de relació que té ara amb l'Església Catòlica. Però es tracta d'una relació que, en alguns aspectes, va contra la declaració de l'article 16 de la

Constitució “cap religió no tindrà caràcter estatal”, una declaració perfectament interpretable com un principi de laïcitat.

Si evitem els malentesos, després d'analitzar diversos models de relació entre Estat i institucions religioses, podrem concloure que una aplicació correcta de la laïcitat és la millor garantia de respecte a la diversitat religiosa i de cohesió social.

2. Alguns models de relació entre institucions polítiques i confessions religioses ⁹



Deixem de banda els models d'Estats teocràtics o confessionals –com seria el cas de l'Estat del Vaticà i el dels Estats islàmics- i els models de pensament totalitari –com seria el cas de Corea del Nord. Són clarament inadequats per a una societat moderna i democràtica. Però la qüestió és molt complexa: pot passar que un Estat mantingui estructures antigues de simbiosi entre religió i política sense que això signifiqui actuar com un Estat confessional en la pràctica; i pot passar que, tot i la distinció teòrica entre autoritats polítiques i autoritats religioses, un Govern actuï com el d'un Estat teocràtic. Conscient dels riscos de tota simplificació, en centro en tres models del nostre entorn geogràfic com a punts de referència per a situar la laïcitat. ¹⁰

7

2.1. La laïcitat francesa del segle XX



És impossible parlar de laïcitat sense tenir present el model francès del segle XX. ¹¹ Es tracta d'una laïcitat que, en alguns moments, ha portat la separació entre poder polític i confessions religioses fins a la ignorància, al

menysteniment i, en alguns casos, a la hostilitat del Govern envers la presència social de les opcions religioses; en l'extrem, aquest model aniria en detriment dels drets de llibertat religiosa.

Em refereixo als Departaments francesos on teòricament encara avui s'aplica la Llei de 1905, que estableix una estricta separació entre l'Estat i les comunitats religioses i que constitueix el marc de relació entre ells. No es troben entre aquests Departaments els de l'Est de França, el *Bas-Rhin*, l'*Haut-Rhin* i *La Mosel·le*, que tenen Acords amb La Santa Seu en virtut dels quals l'Estat francès, entre altres coses, paga els salaris dels ministres de culte.

Abans i després de la Llei de 1905, altres lleis franceses reforcen el tipus de laïcitat d'aquest model, com les lleis que prohibeixen l'ensenyament religiós i la presència d'elements religiosos a l'escola pública.

L'aplicació, durant el segle XX i fins a primers del segle XXI, de la Llei del 9 de desembre del 1905, de separació de les Esglésies i de l'Estat, i d'altres lleis complementàries, permet descriure el model francès destacant els trets següents:

- a) *Separació entre Esglésies i Estat. Un tracte per igual a totes les comunitats religioses*



La Llei de 1905, de separació de les Esglésies i de l'Estat, garanteix el lliure exercici de la llibertat de culte, amb restriccions només per motius d'ordre públic. No hi ha cap diferència de reconeixement per part de l'Estat. La llei defensa la llibertat religiosa i assegura la neutralitat de l'Estat envers els diversos cultes. Les comunitats religioses poden ser inscrites com a associacions culturals, amb un nombre mínim de membres, o bé com a associacions de dret comú i en tant que "congregacions religioses" (associacions).

El Govern no s'immisceix en les institucions religioses. El Govern francès disposa, dins el Ministeri de l'Interior, del *Bureau Central des Cultes*, creat l'any 1911 amb l'objectiu de vetllar per l'aplicació de la Llei del 1905.

Aquesta Oficina és responsable de seguir els processos de reconeixement administratiu de les associacions culturals i de les congregacions, a les quals assessora sobre els seus drets i obligacions. Però no pot actuar en els afers interns de les comunitats religioses.

La Llei del 1905 estableix la supressió de tota celebració religiosa per part de l'Estat i la supressió de símbols religiosos en espais públics. Això ha comportat la prohibició que els treballadors dels serveis públics portin símbols religiosos. Tot i així, es poden realitzar cerimònies religioses en el cas de la mort de soldats francesos, i es poden posar símbols religiosos dins els recintes dels cementiris.

La laïcitat francesa del segle XX comporta la idea “que la religió ha de quedar en l'àmbit privat, i que l'Estat no farà cap reconeixement institucional de les tradicions religioses”. “Aquest marc institucional dibuixa un escenari d'indiferència o no cooperació entre l'Estat i les comunitats religioses.”¹²

b) *Absència de finançament de les confessions religioses per part de l'Estat.*

9

Una de les mesures fonamentals de l'estricta separació entre Estat i Esglésies és, segons l'article 2 de la Llei de 1905, la negació de tot finançament (salari o subvencions) a les associacions religioses.



Musulmans resant al carrer, a França (2008)

No s'inclouen en aquesta negativa els serveis d'assistència religiosa que es presten en hospitals, presons, centres educatius i forces armades per part de

ministres de culte de les confessions catòlica, protestant, jueva i islàmica. L'Estat paga també els salaris dels professors de primària dels centres educatius privats, i els ajuntaments poden oferir subvencions a aquests centres. Les Administracions públiques mantenen els edificis o esglésies catòliques construïdes abans del 1905, de les quals són propietàries (com a conseqüència, en gran part, del fet que el 1905 l'Església Catòlica es va negar a enregistrar-se com a associació cultural), i, per compensar el greuge comparatiu amb altres comunitats religioses, l'any 1942 es va modificar l'article 19 de la Llei de 1905 per tal que les ajudes a les reformes dels llocs de culte no fossin considerades subvencions, tot aprovant així la possibilitat de finançar la reparació dels llocs de culte.

En canvi, les comunitats religioses poden rebre subvencions per a activitats que no estiguin dirigides al culte, activitats de caràcter social, cultural, o educatiu. També se subvenciona indirectament la retransmissió de celebracions religioses a través de la televisió pública. Cal esmentar també que el Règim de la Seguretat Social contribueix a pagar les pensions dels ministres de culte. I totes les entitats religioses gaudeixen de beneficis fiscals (exempcions de l'impost sobre immobles, l'impost de successions i donacions, i IVA sobre els productes que es venen en llocs de culte).

10

c) *Conseqüències en àmbits concrets*



Jules Ferry (1832-1893)

La laïcitat francesa del segle XX estableix una escola pública laica i la supressió de l'ensenyament religiós a l'escola pública (des de la Llei de Jules Ferry, de 1882). I, en l'àmbit escolar, la supressió dels símbols religiosos en espais públics ha arribat a la prohibició de portar símbols religiosos ostentosos, també a l'alumnat, en tots els centres educatius públics (Llei del 15 de març de 2004). En l'àmbit dels cementiris, la laïcitat francesa prohibeix la creació de parcel·les confessionals a l'interior dels cementiris (que són de competència municipal).

d) *Contradiccions*

Malgrat tots aquests principis, cal dir que aquest model ha entrat en fase de revisió a França. A nivell teòric, aquesta revisió queda reflectida en publicacions diverses, com les dels catalans Joan-Pau Alduy i Manuel Valls.¹³



Joan Pau Alduy



No hi ha dubte que el pes que han adquirit les tradicions religioses que s'han fet més presents amb les migracions, especialment l'islam de la població d'origen magrebí des dels anys 60, i la necessitat de buscar fórmules d'integració social i de cohesió, han obligat a fer un replantejament de la gestió de la diversitat religiosa. En alguns casos, s'ha arribat a una autèntica contradicció entre la pràctica real i les lleis teòriques:

Alguns ajuntaments cedeixen immobles per a locals de culte a canvi de rendes simbòliques; hi ha Ajuntaments que elaboren programes de col·laboració amb les comunitats religioses, com el de Marsella, que subvenciona un grup interreligiós municipal; el Govern va forçar i va intervenir en la creació del Consell Francès del Culte Musulmà, una estructura que es pretenia representativa del col·lectiu musulmà, i assisteix a les seves reunions; el Govern va intentar crear a través d'una universitat civil, la Sorbona, el diploma *Religions, laïcité, interculturalité*, que, a causa del rebuig del Consell d'Estudis, finalment ha estat propiciat per l'Institut

Catòlic de París, i que va dirigit principalment a ministres de culte i especialment als imams; “l’informe Debray (2002) sobre l’ensenyament del fet religiós a l’escola pública posa de manifest la necessitat d’una cultura religiosa per a entendre la pròpia societat i els fenòmens que l’envolten”¹⁴; el Ministre de l’Interior va emetre una circular el 19 de febrer de 2008 en la qual animava els alcaldes a reservar parcel·les per a la comunitat musulmana en els cementiris, encara que, per no ser il·legals, no podran tenir separació física ni seran gestionades per les comunitats religioses.

En conclusió, el model francès del segle XX s’explica perquè, com diu Willaime,¹⁵ la República francesa es va construir com un sistema de reacció contra l’Església Catòlica, és a dir, contra la religió dominant i en un context sociopolític i cultural profundament marcat per l’anticlericalisme. D’aquí ve el caràcter prohibitiu de la llei de 1905 de separació entre l’Estat i les comunitats religioses.

Però, des de fa pocs anys, l’Estat francès intenta un gir en les relacions amb les confessions religioses, malgrat que la tradició laïcista del país crea alhora una dinàmica que frena aquest gir. Apareixen diversos informes governamentals a França relatius a diversos aspectes de la laïcitat. Informe Debray sobre l’ensenyament religiós a l’escola pública (2002), informe Stasi sobre la laïcitat a l’escola (2003), informe Rossinot sobre la laïcitat en els serveis públics (2005), informe Machelon sobre el finançament de les comunitats religioses (2006). A partir de tots aquests informes, en alguns casos s’han pres mesures cap a un major reconeixement del pes social de la religió, i en d’altres cap a una reafirmació de la laïcitat de l’Estat.

Hi ha signes prou evidents que, malgrat tota la sèrie de valors positius del model de laïcitat francesa, aquest model s’ha vist superat per les noves circumstàncies socials i per les reaccions adverses contra la laïcitat que han generat algunes de les mesures adoptades, com per exemple el fet que la prohibició dels símbols religiosos de l’alumnat en l’escola pública hagi comportat un augment de la demanda de places en escoles islàmiques.

2.2. Un model anglès de pragmatisme permissiu

Hi ha un altre model de gestió política de la diversitat religiosa que, portat fins a l’extrem, podria anar en detriment de la cohesió social d’un país pel fet de permetre massa excepcions a les lleis comunes en nom del dret de

llibertat religiosa. És un cert model anglès, contraposat en gran mesura al model francès descrit anteriorment.

No em refereixo a tot el Regne Unit, ja que els diversos països que el componen compten amb legislació i pràctiques diferents. Em centro en el cas d'Anglaterra, i poso l'accent en les conseqüències que es podrien derivar de la seva política més que no pas en una pràctica que no ha tingut temps encara de consolidar-se.

A diferència del que s'esdevé a França, no podem trobar una llei anglesa, ni tan sols una Constitució escrita, que sigui el gran referent de la relació entre l'Estat i les confessions religioses. Malgrat això, el marc d'aquesta relació parteix, curiosament i paradoxalment, del que s'anomena l'*establishment*, que implica l'existència d'una Església oficial. A partir d'aquesta realitat, podem descriure el model anglès amb els trets següents:

- a) *Identificació entre Estat i Església oficial i, alhora, llibertat religiosa.*



La persona que ostenta la corona de la monarquia britànica és, alhora, el cap de l'Església d'Anglaterra, i la reialesa inclou el títol de "Defensa de la Fe". La darrera elecció dels bisbes d'aquesta Església recau en el rei o la reina, amb les orientacions que li proporciona una comissió, la *Crown Appointments Commission*. I la blasfèmia contra l'Església Anglicana està tipificada com a delictes. L'Església d'Anglaterra afirma literalment en la

seva pàgina web que “Sa Majestat la Reina és el Governador Suprem de l'Església d'Anglaterra” i que “ella nomena els arquebisbes, bisbes i degans de les catedrals amb l'assessorament del Primer Ministre”.

Malgrat l'existència d'una Església oficial, o més aviat precisament a partir d'aquest fet, el país gaudeix d'una gran llibertat religiosa.¹⁶ La pàgina web de la monarquia britànica, després de declarar que la reialesa inclou el títol de “Defensa de la Fe”, afirma literalment que “el principi de tolerància religiosa està plenament reconegut per als altres credos i per a aquells sense creences”.

No existeix cap registre ni llistat formal d'Esglésies o d'entitats religioses reconegudes; aquestes tenen la possibilitat d'inscriure's com a organitzacions benèfiques, sota la normativa legal d'aquestes organitzacions. I gaudeixen d'alguns beneficis fiscals, com la no aplicació de l'impost local als centres de culte.

Però el Govern anglès dona reconeixement institucional a les entitats religioses, també a les minoritàries. Inclou els seus representants en les celebracions i festivitats importants, i compta amb el *Faith Communities Consultative Council*, creat l'any 2006 per substituir un anterior Consell Interreligiós que existia des de l'any 1992.

Aquest nou Consell és l'òrgan de diàleg entre el Govern i les confessions religioses, especialment en temes d'inclusió social. El Govern supleix així la impossibilitat de dialogar amb tots i cadascun dels grups religiosos malgrat els inconvenients que presenta tot Consell Interreligiós: algunes confessions no hi són presents, ni tampoc totes les sensibilitats de les diverses religions.



Tots aquests grups interreligiosos s'han erigit també en interlocutors de les Administracions locals i regionals, amb les quals realitzen programes d'acció conjunta relatius a la inclusió social i al respecte a la diversitat religiosa.

b) *Finançament de les entitats religioses.*

L'Església d'Anglaterra rep els salaris dels capellans que atenen les forces armades, les presons i els hospitals, i finançament per a la reparació de les esglésies històriques que mantenen el seu ús. També altres confessions religioses reben finançament per assistència religiosa en escoles, hospitals, presons i exèrcit.

Però en la darrera dècada s'ha produït el que s'anomena finançament compensatori, sense discriminació, a través del *Department for Communities and Local Government*, establert l'any 2006. El febrer del 2006 el Govern anglès va anunciar que destinaria set milions de lliures esterlines a 578 grups religiosos, per tal de promoure la *Community Integration*. "Aquest tipus de finançament destinat a potenciar el rol de les comunitats religioses en la inclusió social i en la bona coexistència ha augmentat substancialment els darrers anys i és encoratjat des de diverses instàncies governamentals".¹⁷



15

c) *Conseqüències en àmbits concrets*

A Anglaterra, les escoles religioses són nombroses, i l'ensenyament de la religió es obligatori a l'escola pública. L'any 2001, un terç de les escoles finançades per l'estat era de caràcter religiós, unes 7.000, la majoria de l'Església d'Anglaterra, però també un nombre important de l'Església Catòlica, algunes dels judaisme i altres de cinc tradicions més: metodista, ortodoxa grega, adventista, islam i sikh.

Des del 1944 és obligatori l'ensenyament de la religió en les escoles finançades per l'Estat, si bé els pares tenen dret a eximir els fills d'aquest ensenyament. Hi ha hagut una evolució des de la classe d'instrucció religiosa cap a una informació sobre religions, que esdevé cada dia més plural. El currículum de l'assignatura es decideix localment a través d'un consell de representants de les tradicions religioses presents en cada zona.

A més, les escoles finançades per l'Estat, estan obligades a organitzar actes de culte, pregàries o celebracions religioses, si bé els pares poden demanar que els seus fills no hi participin. Originàriament, es tractava d'actes religiosos de l'Església oficial, però actualment, en moltes escoles públiques, l'alumnat pertany majoritàriament a altres tradicions, la qual cosa obliga a incorporar altres tipus d'actes religiosos.

Pel que fa al vestuari, hi ha una gran flexibilitat a les escoles, i fins i tot s'han adaptat els uniformes als requeriments de les diverses confessions. Els tribunals han donat la raó a les minories religioses en alguns casos de prohibició d'algunes escoles de portar el *hijab* o el turbant sikh.

També és un fet habitual l'existència de zones reservades en els cementiris per motius religiosos.

d) *Contradiccions*

En conclusió, Anglaterra és un dels països que ofereixen més facilitats i més drets a les organitzacions religioses. La contradicció d'aquest país es troba entre el manteniment de l'*establishment* anglès i aquesta gran permissivitat. Des de la simbiosi entre Estat i Església d'Anglaterra, el Govern britànic ha optat per una aproximació pragmàtica a la pluralitat religiosa.

Com han fet notar alguns grups islàmics, precisament el fet que existeixi una Església oficial, els beneficia indirectament, ja que alguns dels



Laïcitat i religió a Europa

Pensar el segle XXI

De l'11 de febrer al 12 de març

Conferències

Dimecres, 11 de febrer
Josep Ramoneda
"La democràcia republicana i els seus enemics"

Dijous, 19 de febrer
Armand Puig i Tàrrach
"L'exportació del cristianisme a la consciència social europea"

Dimecres, 25 de febrer
Luisa Accati
"Omnipotència de la Madra simbòlica: la Iglesia y las mujeres inexistentes"

Dimarts, 3 de març
Josep M. Soler
"Laïcitat o laïcisme? El rol de l'Església en la societat democràtica"

Dijous, 5 de març
Elián Díaz
"Neocòns i teòcons: fundamentalisme versus democràcia"

Dimarts, 10 de març
Élie Barnavi
"La laïcité comme valeur"

Dijous, 12 de març
Salvador Giner
"El destí de la civilització secular"

Lloc de celebració
Seu Ciutat d'Alacant
Sala Altamira
20.00 h

Més informació i inscripció
Seu Ciutat d'Alacant
C/ Ramon y Cajal, num. 4
Seu.Alacant@ua.es
www.ua.es/spv/laicitat

Organitzador: Universitat d'Alacant
Patrocini: [logos]
Hi col·labora: l'ESPILL
Coordina: Ferran Isabel i Faust Ripoll, Universitat d'Alacant

privilegis de l'Església Anglicana s'han fet extensius a les minories religioses.

Precisament l'Església d'Anglaterra ha actuat de mitjancera entre el Govern i les altres confessions religioses en els centres públics per tal que les minories poguessin tenir l'assistència religiosa corresponent. Però poc a poc les minories han anat reclamant - i el van obtenint- un tractament igualitari per part del Govern.

Aquest respecte a les minories religioses troba la seva arrel en la tradició anglesa de respecte a les ètnies: la concepció que les ètnies són un bé a protegir, s'ha estès al cas de les religions. Tot ciutadà anglès ha de tenir igualtat d'oportunitats, independentment de l'origen ètnic; i avui, les polítiques de ciutadania inclouen també la lluita contra la discriminació per motius religiosos. D'aquesta manera, s'afavoreix una societat multicultural. Però el multiculturalisme corre el risc de propiciar la mera coexistència de grups aïllats.

Si el perill del model francès del segle XX era conculcar els drets de llibertat religiosa i ignorar el pes social de les organitzacions religioses, tot en nom de la cohesió social, el perill del model anglès és, al contrari, defensar els drets de llibertat religiosa per sobre dels límits d'aquests drets, i posar així en perill la cohesió social.

17

2.3. Un model discriminatori

Hi ha un tercer model que alguns qualifiquen d'aconfessional. És el que es dona en l'Estat espanyol (i en més o menys mesura en altres països europeus). D'entrada, el sistema espanyol distingeix entre l'Estat i les confessions religioses, i declara que no hi ha cap religió oficial. Malgrat això, per raons històriques, socials o d'altres tipus, en la pràctica, aquest model dona un tracte de privilegi a alguna o algunes tradicions religioses i, per tant, en deixa d'altres en situació d'inferioritat.

L'avantatge d'aquest model, a diferència del model de laïcitat francesa del segle XX, en el qual, per l'Estat, la religió queda relegada a una posició clarament marginal, és que considera que les comunitats religioses tenen un valor social. L'inconvenient, però, és que les desigualtats de tracte per part de l'Estat envers les confessions, no permeten afirmar que es puguin

exercir amb igualtat d'oportunitats els drets de llibertat religiosa –tant per part dels discriminats en sentit negatiu com per part dels discriminats en sentit positiu, que poden considerar que la protecció especial de l'Estat dificulta l'actuació pròpiament religiosa-; i això entra en contradicció amb la declaració teòrica d'absència de religió oficial.

Per comparació amb els altres dos models descrits anteriorment, podem caracteritzar aquest model espanyol de la manera següent:

a) *Cap confessió té caràcter estatal, però hi ha nivells de reconeixement i de cooperació*



La primera frase de l'article 16 de la Constitució Espanyola de 1978 diu que cap confessió no tindrà caràcter estatal. Fins aquí, és coherent amb l'article 14 de la mateixa Constitució, que afirma que *“els espanyols són iguals davant la llei, sense que pugui prevaler cap discriminació per raó de naixença, raça, sexe, religió, opinió o qualsevol altra condició o circumstància personal o social”*.

Però la segona frase de l'article 16 -*“els poders públics tindran en compte les creences religioses de la societat espanyola i mantindran les conseqüents relacions de cooperació amb l'Església*

Catòlica i les altres confessions”-, ja va néixer enmig de la polèmica entre els parlamentaris, perquè s'havia canviat un primer redactat genèric i alguns consideraren que el fet d'esmentar l'Església Catòlica provocaria que les minories se sentissin discriminades.

En el transcurs de les dues anteriors legislatures espanyoles, la tendència del Govern espanyol ha estat la d'interpretar aquesta frase de l'article 16 en el sentit de laïcitat o distinció entre Estat i confessions religioses. Però els sectors partidaris de la segona part de l'article 16 insisteixen que no s'ha de parlar de laïcitat sinó d'aconfessionalitat de l'Estat, per tal de no excloure les relacions de cooperació; malgrat aquesta insistència, cal notar que

l'afirmació que l'Estat espanyol és aconfessional no es troba en la Constitució Espanyola.

L'any 1980 s'aprovava amb molt de consens la Llei Orgànica de Llibertat Religiosa, que garantia la llibertat religiosa a l'Estat espanyol i declarava que les creences religioses no constituïrien motiu de desigualtat o discriminació davant la llei. La llei marcava també els límits dels drets de llibertat religiosa: *“la protecció del derecho de los demás al ejercicio de sus libertades públicas y derechos fundamentales, así como la salvaguarda de la seguridad, de la salud y de la moralidad pública, elementos constitutivos del orden público protegido por la Ley en el ámbito de una sociedad democrática”*.

Aquesta Llei anunciava la creació d'un Registre en el Ministeri de Justícia per tal que les Esglésies, Confessions i Comunitats religioses i les seves Federacions gaudissin de personalitat jurídica i del reconeixement del dret a establir les seves pròpies normes d'organització.

La Llei anunciava també la creació d'una *Comisión Asesora de Libertad Religiosa* i posava les bases per signar acords de cooperació amb aquelles confessions que haguessin obtingut *notorio arraigo* a Espanya, les quals havien d'obtenir beneficis fiscals.

19



Malgrat els articles 14 i 16 de la Constitució, i malgrat les declaracions d'igualtat de la Llei de llibertat religiosa, en virtut dels diversos acords subscrits, les diferències de tracte per part de l'Estat espanyol envers les tradicions religioses són evidents, i s'estableix una contradicció entre la teòrica

laïcitat o aconfessionalitat de l'Estat i els diversos nivells de reconeixement de drets i de “cooperació” amb les organitzacions religioses.

L'Estat espanyol ha signat i manté vigents quatre acords de cooperació, els *Acuerdos entre la Santa Sede y el Estado español*, de 1979, i els tres *Acuerdos de cooperación del Estado español con* – respectivament- la

Federación de Comunidades Israelitas de España, la Comisión Islámica de España i la Federación de Entidades Religiosas Evangélicas de España, tots tres de 1992.

Poques setmanes després de ser aprovada la Constitució Espanyola, van ser signats els acords amb la Santa Seu, sobre Assumptes Jurídics, sobre l'Ensenyament i Assumptes Culturals, sobre l'Assistència a les Forces Armades i el Servei Militar dels Clergues, i sobre Assumptes Econòmics. Entre altres, aquests Acords estableixen el reconeixement de la personalitat jurídica civil de l'Església Catòlica; el reconeixement del matrimoni canònic i de l'eficàcia civil de la dissolució del matrimoni canònic; l'ensenyament de la religió catòlica en tots els centres d'educació primària i de secundària (aleshores EGB, BUP i FP); la designació dels professors per part de l'Església i la contractació d'aquests per part de l'Estat; el compromís per part de l'Estat d'un adequat sosteniment de l'Església Catòlica durant tres anys i l'assignació posterior d'un percentatge del rendiment de l'IRPF.



20

A aquests Acords, se'ls ha atribuït el rang de tractat internacional, de manera que només es poden modificar “de mutu acord” entre la Santa Seu i l'Estat espanyol.

Els tres Acords del 1992 signats, respectivament, amb *Federación de Comunidades Israelitas de España*, *Comisión Islámica de España* i *Federación de Entidades Religiosas Evangélicas de España*, amb algunes diferències entre ells, reconeixen entre altres, i respectivament, els llocs de culte de les entitats d'aquestes federacions i la seva inviolabilitat; els mateixos beneficis legals per als cementiris islàmics i jueus que els llocs de culte; el dret a parcel·les en els cementiris municipals per a enterraments jueus i islàmics; les figures dels imams, rabins i pastors i el seu dret a ser inclosos en el règim general de la Seguretat Social; els efectes civils del matrimoni religiós; l'assistència religiosa a les forces armades, als centres penitenciaris i als centres hospitalaris; el dret a rebre ensenyament religiós en els centres públics, amb professors designats per les comunitats religioses; determinats beneficis fiscals; i la possibilitat de canviar les hores de treball de determinades festivitats religioses, així com de no assistir a classe i de canviar les dates d'exàmens.



Congrés anual dels testimonis de Jehovà a Barcelona (2009)

A tot això, s'hi afegeix un tercer nivell, que, de moment, no ha comportat cap avantatge pràctica especial per part de l'Estat: el de les religions amb *notorio arraigo*, un reconeixement que té la seva base legal en la Llei Orgànica de Llibertat Religiosa i que és el pas previ necessari per a poder signar acords amb l'Estat. Tenen aquest reconeixement l'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies, el budisme i els Testimonis Cristians de Jehovà.

Quedarien, doncs, a un nivell inferior, el quart, totes les altres confessions presents a l'Estat, malgrat que poden tenir reconeixement jurídic amb la inscripció en el Registre d'entitats religioses.

b) *Nivells diversos de finançament*

Els Acords entre la Santa Seu i l'Estat Espanyol diuen que l'Estat, després dels tres anys consecutius a la firma dels Acords, podrà assignar a l'Església Catòlica un percentatge del rendiment de la imposició sobre la renda, per a la qual cosa, cada contribuent manifestarà expressament la seva voluntat en la declaració respectiva. I l'Església Catòlica declara el seu propòsit d'aconseguir per si mateixa els recursos suficients per atendre les seves necessitats.

Sense afany de jutjar els motius, l'oportunitat o el mèrit, cal notar que els diners que l'Església Catòlica rep de l'Estat en virtut d'aquests Acords, no tenen una finalitat jurídicament definida ni s'han de justificar; l'Església els rep simplement pel fet de ser l'Església Catòlica.



A molta distància i a un segon nivell se situa l'ajuda econòmica a les entitats religioses islàmiques, jueves i evangèliques. L'any 2004, després de les queixes d'incompliment dels Acords del 1992, queixes que l'anomenada aleshores *Dirección General de Asuntos Religiosos* (avui *Sudirección*) va considerar justes, aquesta *Dirección General* va promoure la creació de la *Fundación Pluralismo y Convivencia*, una fundació del sector públic estatal que, entre altres activitats com la promoció de la convivència i del respecte als drets de llibertat religiosa, atorga subvencions a les entitats de les Federacions que van signar els acords de cooperació de l'any 1992, sempre per a projectes concrets i amb la corresponent justificació de despesa.

Fora del sistema de subvencions queden totes les altres confessions religioses, que només poden obtenir ajuda indirecta a través d'alguns

avantatges fiscals que dona el fet d'estar inscrites en el Registre d'entitats religioses.

c) *Conseqüències en àmbits concrets*

Pel que fa a l'ensenyament de la religió, l'article 27 de la Constitució Espanyola diu: "*Els poders públics garanteixen el dret que assisteix els pares per tal que els fills rebin la formació religiosa i moral que vagi d'acord amb les seves conviccions*".

La Constitució no diu pas que la formació religiosa s'hagi de fer a l'escola ni que l'Administració hagi de sostenir econòmicament aquesta formació. Però algunes confessions esgrimeixen aquest article per exigir classes confessionals de religió a càrrec de l'Estat.

Però, amb base tant en la Constitució com en els Acords signats amb les confessions religioses, l'Estat dona un tracte desigual a aquestes confessions en relació a l'ensenyament confessional de la religió a l'escola pública.

L'Església Catòlica, en virtut dels Acords corresponents entre la Santa Seu i l'Estat espanyol, té garantit l'ofertament de la classe de religió catòlica en tots els centres d'educació primària i secundària.

Les esglésies evangèliques tenen la possibilitat d'oferir classe de religió en els centres en què ho demani un nombre significatiu d'alumnes. En els últims anys i en alguns centres de l'Estat, s'ha començat a donar aquest mateix tracte a la religió islàmica. Aquesta pràctica es basa en els acords entre l'Estat i, respectivament, la *Federación de Entidades Religiosas Evangélicas de España* i la *Comisión Islámica de España*. Les entitats jueves prefereixen crear les seves pròpies escoles, de manera que no hi ha peticions en els centres públics.

En tots els casos, els professors són designats per les entitats religioses i contractats i pagats per l'Estat com a professors especials.



És evident la discriminació envers l'ensenyament de totes les altres religions presents a l'Estat, malgrat que la justificació és que no tenen signat cap acord amb l'Estat i que els alumnes que demanarien classe d'altres religions són una minoria i estan dispersos en centres diversos.

Pel que fa als cementiris, els Acords del 1992 reconeixen a la *Comisión Islàmica de España* i a la *Federación de Comunidades Israelitas de España* el dret a la concessió de parcel·les reservades per als enterraments islàmics i jueus, respectivament, en els cementiris municipals, així com el dret a posseir cementiris propis o privats, amb l'observança de les regles tradicionals respectives relatives a inhumacions, sepultures i ritus funeraris; tot això subjecte a les disposicions de règim local i de sanitat.

La legislació, doncs, no contempla el cas d'altres comunitats religioses que desitgin també una parcel·la reservada en els cementiris municipals.

d) *Contradiccions*

En conclusió, el model espanyol parteix d'una pretesa neutralitat política en la relació amb les confessions religioses, però immediatament entra en la contradicció d'establir diferències i nivells entre les confessions. No es tracta d'una mera asimetria per raó numèrica o d'actuacions de les entitats religioses en favor del conjunt de la societat, sinó de discriminacions conceptuals que s'expliquen per raons històriques i pel pes de l'anterior nacionalcatolicisme però que avui caldria revisar.



24

3. La laïcitat, garantia de respecte a la diversitat religiosa

És possible un model de laïcitat semblant al francès de segle XX pel que fa a la separació o distinció entre poder polític i confessions, però que no exclouï el reconeixement institucional de les entitats religioses. En aquest últim punt és semblant al model anglès, però no propicia la multiculturalitat ni els móns espirituals aïllats, sinó que busca un espai compartit. Coincideix amb el model espanyol en la idea que cap confessió no ha de tenir caràcter estatal i en la possibilitat de col·laboració entre Govern i

entitats religioses, però s'allunya de les desigualtats de tracte i de l'establiment de categories entre confessions que manté aquell model.



Es tracta de la laïcitat que el govern català va voler aplicar entre els anys 2004 i 2010, malgrat les limitacions legals estatals.¹⁸ És el respecte a totes les confessions religioses, sense privilegis i sempre dins el marc dels valors i de les lleis comunes. Dit d'una altra manera, és la normalització del fet religiós plural i de la diversitat d'opcions de pensament en una societat moderna i democràtica com és la catalana. Si les institucions polítiques i públiques no s'han d'identificar amb cap fe ni amb cap altra opció com l'ateisme o l'agnosticisme, és per a permetre l'espai on caben totes les opcions legítimes. I a Catalunya són moltes.

Segons les últimes dades oficials del Govern de la Generalitat, presentades l'any 2010, a partir d'un estudi encarregat al grup ISOR, hi havia a Catalunya 7.851 centres de culte, dels quals 6.729 pertanyen a l'Església Catòlica, 600 són esglésies evangèliques, 195 són oratoris islàmics, 131 pertanyen als Testimonis Cristians de Jehovà, 55 són centres budistes, 34 són hinduistes, 30 són esglésies ortodoxes, 20 pertanyen a l'Església Adventista del Setè Dia, 14 a l'Església de Jesucrist dels Sants dels Darrers Dies, 11 a la Fe Bahà'í, 9 són gurdwares sikhs, 6 són taoistes, 4 són sinagogues del judaisme i 13 pertanyen a altres grups diversos.



Amb aquesta pluralitat i en el segle XXI, és possible una laïcitat en la qual, a diferència de certa interpretació francesa, la separació entre institucions de govern i institucions religioses no exclogui el reconeixement mutu ni la presència de representants públics en actes religiosos¹⁹ o de representants religiosos en actes oficials, ni comporti prohibir els símbols religiosos personals

en els espais públics. Més encara, és possible una laïcitat que valori el diàleg interreligiós i interconviccional com a mitjà de convivència contra el comunitarisme.²⁰



Representants de diferents confessions religioses al Palau de la Generalitat

Aquesta laïcitat inclou la relació i la col·laboració amb totes les confessions religioses i altres opcions de pensament, com en el model espanyol, però, a diferència d'ell, no estableix graus de reconeixement i de col·laboració, sinó que tracta totes les tradicions religioses amb el mateix respecte institucional i des de la neutralitat pel que fa a les creences. Perquè un govern no és qui per decidir quina és la veritat teològica ni quins són es millors arguments ateu, i sí que, en canvi, ha de vetllar pels drets de la ciutadania.

El respecte i el reconeixement envers totes les opcions s'acosta a un cert model pràctic anglès. Però, a diferència d'aquest model, que, portat fins a les últimes conseqüències, afavoriria la creació d'illes culturals en detriment de la cohesió social, la laïcitat ha de marcar els límits legals dels drets de llibertat religiosa, límits que es basen en les lleis democràtiques comunes.

Entrant en aspectes més concrets d'aquest model de laïcitat, i per comparació amb els models descrits, cal destacar, en primer lloc, la idea que les fes s'haurien d'autofinançar.²¹ Una altra cosa és que les entitats religioses poden rebre subvencions públiques, com totes les altres entitats,

per a actuacions en favor de tota la societat, i en aquest sentit cal valorar, i molt, la tasca social de les entitats religioses.

Pel que fa a l'ensenyament de la religió a l'escola pública, caldria situar la formació religiosa confessional en l'àmbit de les comunitats respectives i impartir cultura religiosa en les etapes de l'ensenyament obligatori; és a dir, substituir les classes de religió donades des de la fe catòlica, des de la fe evangèlica o des de l'islam per una assignatura no confessional de cultura religiosa (a l'estil de la fenomenologia de la religió), que presentés amb respecte el fet religiós plural.

En relació als símbols religiosos personals a l'escola, no s'hauria d'arribar a la prohibició de la llei francesa ni una permissivitat excessiva. Com s'ha legislat a Catalunya en les *Instruccions* de començament del curs escolar, *“cal que el centre (...) respecti la diversitat cultural en totes les seves formes i, per tant, permeti l'ús de vestuari o elements simbòlics, ja siguin de caràcter cultural, religiós o identitari, sempre que no impossibilitin la realització de totes les activitats curriculars, la comunicació interpersonal, la identificació personal i la seguretat personal o la dels altres. Aquest respecte, però, no ha de permetre ni tolerar els símbols que exaltn la xenofòbia o el racisme, o que promoguin qualsevol tipus de violència.”*

27



Davant les peticions funeràries, cal respectar al màxim els drets de llibertat religiosa, permetent també, si n'hi ha demanda i es garanteix que se'n farà ús, parcel·les dins els cementiris públics per a les confessions que ho desitgin –i no només a les federacions que han signat acords amb l'Estat- per tal de facilitar els seus ritus

funeraris; ara bé, sense separacions severes, sense bonificacions i complint tota a legislació vigent, com és el cas de l'ús del fèretre, per raons sanitàries, en inhumacions i en incineracions. I, pel que fa a l'assistència religiosa en centres públics hospitalaris i penitenciaris, al concebre-la com un dret de la persona interna que no pot acudir per si mateixa a la seva comunitat religiosa, un dret que les institucions públiques han de garantir.

La laïcitat, doncs, no és un sistema antireligiós, sinó el sistema que garanteix millor la llibertat religiosa. Laïcitat és sinònim de respecte a la diversitat.²² El dia 15 de juliol del 2009, el Parlament de Catalunya aprovava, amb la llei dels centres de culte, per primera vegada i de manera oficial la definició de “laïcitat” com a “respecte a totes les opcions religioses i de pensament i als seus valors”.

D’una banda, des del punt de vista ciutadà, la laïcitat és, d’entrada, el sistema més adequat en una societat democràtica, ja que, en ella, *“no es pot permetre que una confessió particular esdevingui norma pública, que es converteixi en llei per a tothom. La part no pot representar el tot, ni pretendre parlar en nom del conjunt, ni colonitzar l’esfera pública. D’aquesta manera, el monoteisme, el politeisme, l’ateisme o el lliure pensament mai no poden constituir el fonament on recolzi l’estructura juridicoadministrativa d’un Estat”*.²³



El respecte envers totes les religions es basa en l’essència de la democràcia. Per tant, cal preservar aquesta mateixa base que permet exercir el dret de llibertat religiosa. *“Així, si una norma o comportament (...) en una comunitat religiosa (...) entra en contradicció amb una llei de l’Estat democràtic, és aquesta darrera la que ha d’ostentar-ne la*

supremacia legal per a tots els ciutadans sense excepció.” La llibertat religiosa *“troba els límits just allà on entra en contradicció amb la llei civil o bé amenaça o posa en perill normes democràtiques”*.²⁴

Si bé una determinada fe o una altra opció no és compartida per tothom, en canvi, la llibertat de pensament, de consciència i de religió i la igualtat de dret sí que pertanyen a tothom. Per això, el respecte a totes les opcions i als drets de llibertat religiosa sí que és un valor per al qual han de treballar els poders públics.

I en aquest sentit, *“és necessari i saludable que els poders públics siguin del tot neutrals en el terreny confessional, ja que aquesta és l’única garantia d’imparcialitat i el requisit perquè tothom es pugui reconèixer en*

una societat democràtica, tot els membres de la qual s'hi han de poder trobar en peu d'igualtat ".²⁵ Per coherència, cal que els poders públics evitin implicar-se en els afers interns de les entitats religioses (organització, nomenaments, representants, etc.), els quals pertanyen només a elles mentre no violin les lleis comunes.

Hi ha uns valors positius innegables darrera la laïcitat, són les seves fonts²⁶ o principis constitutius,²⁷ entre els quals destaca la llibertat de pensament, de consciència i de religió (article 18 de la Declaració Universal dels Drets Humans de 1948) i la igualtat en dignitat i en drets entre els éssers humans, en tant que dotats de raó (articles 1 i 2 d'aquesta Declaració); comporten l'exercici de la pròpia capacitat de



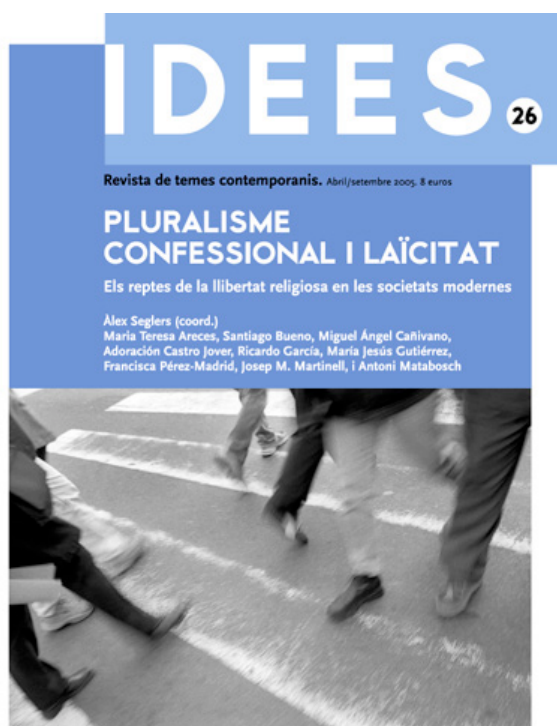
pensar o la majoria d'edat i la concepció que la veritat no és res que es pugui imposar. En la mesura que cal anar fent realitat aquests valors, la laïcitat és un ideal.²⁸ Però, alhora, en la mesura que es dona, la laïcitat fa possible aquests valors.²⁹

D'altra banda, la laïcitat hauria d'interessar qualsevol opció religiosa o de pensament. És una llàstima que la por a perdre el control de la societat, o el blindatge en la creença de la possessió de la veritat absoluta –i, per tant, excloent-, o la confusió entre allò que és de tothom i allò que és d'un grup determinat- impedeixin a alguns estaments o a alguns grups religiosos descobrir el valor de l'ideal de la laïcitat com a sistema polític, i a algunes organitzacions laïcistes avançar en la tolerància i el respecte reals. I és penós i contradictori que alguns polítics no sàpiguen distingir entre la seva opció religiosa o no religiosa personal o del seu grup i el conjunt de la ciutadania per a la qual treballen, o entre les preferències religioses o no religioses i el seu càrrec o la seva responsabilitat institucional de servei de tots els ciutadans i d totes les ciutadanes.

En el fons del rebuig a la laïcitat com a respecte a totes les opcions i com a confiança en la capacitat de pensar de l'altre, tant si aquest rebuig ve de grups religiosos com de grups laïcistes o de tendències polítiques, hi ha la falta d'assumpció dels valors democràtics i el desig de controlar les instàncies de poder. La pràctica real d'aquests valors és proporcional a

l'acceptació de la laïcitat contra tota sacratització o absolutització del poder. Però el perill hi és sempre i l'esforç ha de ser constant: la laïcitat no està mai adquirida definitivament; hi ha qui afirma fins i tot que pot ser necessària "una laïcització de la laïcitat".³⁰

Totes les religions i totes les opcions de pensament poden sentir-se còmodes en aquesta laïcitat. Més encara, la laïcitat és el sistema que *les fa políticament més lliures i que, per tant, les deixa ser més autèntiques. Només els fanatismes i els fonamentalismes s'hi han de sentir en contra;*³¹ perquè, per acceptar la laïcitat, és fonamental acceptar que l'altre també pot tenir una part de veritat. La laïcitat es "*un combat permanent, non pas contra les religions, mais contra tous les intégrismes et tous les sectarismes*".³²



Totes les religions defensen l'amor, la solidaritat, la pau, la convivència. Per tant defensen la vida de l'altre. I la vida comporta també la llibertat de consciència, de religió i de pensament. El sistema de separació entre Estat i confessions religioses és el que permet millor el respecte i l'exercici dels drets de llibertat religiosa. Un dels exemples extraordinaris de compatibilitat teòrica, argumentada des d'una determinada fe, entre un Estat laic i una opció religiosa és el magnífic document del Concili Vaticà II de l'Església Catòlica, *Dignitatis humanae*, en defensa de

la llibertat religiosa. De fet, molts teòlegs, autoritats i entitats religioses defensen el valor de la laïcitat, en coherència amb la seva fe i amb la idea que aquesta fe no s'ha d'imposar sinó que ha de partir d'una opció lliure.³³

També hi ha arguments teològics per a defensar que, en cas de conflicte, les lleis civils democràtiques han de prevaler políticament o legalment sobre pràctiques religioses concretes particulars. La creença que l'únic Absolut és la Divinitat, i no les mediacions humanes, permet relativitzar i acceptar

que, igual que les lleis democràtiques són convencions humanes que poden canviar, les normes i les pràctiques religioses concretes que xoquen contra aquestes lleis, també són relatives. Els membres d'una confessió religiosa saben que una cosa és el motiu, la intenció o el valor i l'altra és l'expressió concreta, que es pot adaptar. Hi ha instruments filosòfics que poden ajudar les religions a ser coherents amb elles mateixes: obres com la *Crítica de la raó pura* de Kant i la *Filosofia de la religió* de Duméry ensenyen que una cosa són les categories i l'altra els esquemes. Les concrecions religioses han d'evolucionar amb els temps, ja que les religions han inculturat-se en les societats on volen arrelar. I no han de tenir por del progrés científic i social.

La laïcitat és un sistema on tothom sense excepció es pot reconèixer, ja que el valor democràtic de la llibertat religiosa i de pensament forma part del patrimoni públic i, per tant, compartit. En aquest sentit, la laïcitat és un punt de trobada.³⁴

Notes

¹ José I. González Faus fa notar aquesta equivalència de termes per afirmar d'entrada que “*una societat laica és una societat regida pel poble, i no per altres poders (per més sagrats que se'ls consideri)*.” GONZÁLEZ FAUS, J. I., *La difícil laïcitat*, Barcelona, Cristianisme i Justícia, “Quaderns”, 2005, p. 5.

² Segons BARNAVI, É., “La laïcitat com a valor”, *L'Espill*, núm. 33 (2009), pp. 110-112, la laïcitat és consubstancial a la civilització occidental en la mesura que aquesta és una civilització cristiana, perquè el cristianisme ha distingit sempre entre l'ordre espiritual i l'ordre temporal: en el cristianisme, l'Estat ha precedit la religió, mentre que en el judaisme –on nació i religió van juntes– i en l'islam –on el Profeta funda un imperi– no hi ha autonomia dels assumptes polítics respecte dels religiosos. Aquesta observació de Barnavi és interessant, però crec, com diu J. Baubérot, que la laïcitat va més enllà d'aquella distinció, en tant que ha estat configurada pel procés històric i cultural de la modernitat occidental (BAUBÉROT, J., *Les laïcités dans le monde*, París, PUF, “Que sais-je?”, 2007, p. 7).

³ És coneguda la crítica del socialista François Hollande a l'expressió “laïcitat positiva” del president Sarkozy, expressió que el Papa Benet XVI va aprovar el 2008 en el seu viatge a França. Per F. Hollande, no hi ha una laïcitat positiva o negativa, oberta o tancada, tolerant o intolerant, sinó simplement laïcitat.

⁴ Vegeu, per exemple, PONT CLEMENTE, J.-F., “Vivir laicement”, a *Laicidad y derecho al espacio público*, Barcelona, Fundació Ferrer i Guàrdia, 2003, pp. 17-44. Sense arribar a aquesta visió doctrinària de rebuig i de menyspreu a la religió, la Lliga per la Laïcitat demana als ajuntaments catalans que les autoritats públiques no assisteixin a actes religiosos. En aquest punt, la Lliga comet un error, ja que, un cop superat el nacionalcatolicisme, les invitacions de part de grup religiosos de confessions diverses signifiquen el reconeixement de l'autoritat laica i democràtica.

⁵ BAUBEROT, J., *op. cit.*, pp. 3-6.

⁶ CAROD-ROVIRA, J.-LL., *Un model català de laïcitat*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, “Discursos i conferències”, 2010, p. 10.

⁷ FONTAN, A., “Point de vue philosophique” a GAUDELET, B.- MOUCHTOURIS, A. (Direc.), *Laïcité et religions à l'aube du vingtième siècle*, Perpinyà, Presses Universitaires de Perpignan, 2010, p. 20.

⁸ Vegeu “Estat laic, laïcista o aconfessional?” a MATABOSCH, A.-POULAT, É., *Sobre la laïcitat*, Barcelona, Fundació Joan Maragall, “Quaderns”, 2005, pp. 7-24.

⁹ Vegeu CAROD-ROVIRA, J.LI., *Un model català de laïcitat*, *op. cit.* Em baso també, en part, en un estudi inèdit: *Diversitat religiosa a Europa: Anàlisi dels models de laïcitat*, ISOR, Universitat Autònoma de Barcelona, 2009.

¹⁰ Sobre la relació entre institucions polítiques i confessions religioses en diversos països d'Europa, vegeu: HAARSCHER, G., *La laïcité*, París, PUF, “Que sais-je?”, 1996; DIERKENS, A.-SCHREIBER, J.P. (Édit.), *Laïcité et sécularisation dans l'Union européenne*, Bruxelles, Éditions de l'Université de Bruxelles, 2006. Analitzen també altres països del món: BAUBÉROT, J. (Dir.), *La laïcité à l'épreuve. Religions et libertés dans le monde*, Encyclopaedia Universalis France, 2004; BRESSLER, S.-SIMARD, D., *La laïcité*, Rosny Cedex, Bréal éditions, 2006; BAUBÉROT, J., *Les laïcités dans le monde*, *op. cit.*

¹¹ Vegeu BAUBÉROT, J., *Histoire de la laïcité en France*, París, PUF, “Que sais-je?”, 2000.

¹² *Diversitat religiosa a Europa: Anàlisi dels models de laïcitat*, *op. cit.*, p. 142.

¹³ ALDUY, J.-P. – OTAOLA, J., *Laïcité, spiritualités dans la cité*, Perpinyà, Ville de Perpignan, 2004. VALLS, M., *La laïcité en face. Entretiens avec Virine Malabard*, París, Desclée de Brouwer, 2005.

¹⁴ *Diversitat religiosa a Europa: Anàlisi dels models de laïcitat*, *op. cit.*, p. 151.

¹⁵ WILLAIME, J.-P., “État, pluralisme et religion en France” a BAUBEROT, J., *Pluralisme et minorités religieuses*, Louvain-París, Peeters, 1991, p. 37.

¹⁶ “(...) ce qui préoccupe le plus la société britannique contemporaine n'est pas la séparation de l'Eglise et de l'Etat, mais plutôt la manière dont un Etat moderne pourrait de manière impartiale protéger et entretenir différentes formes de croyance religieuse.” PRESCOTT, A., “Laïcité et sécularisation en Grande-Bretagne”, a DIERKENS, A.-SCHREIBER, J.P. (Édit.), *op. cit.*, p. 139.

¹⁷ *Diversitat religiosa a Europa: Anàlisi dels models de laïcitat*, *op. cit.*, p. 181.

¹⁸ Vegeu CAROD-ROVIRA, J.-LI., *Un model català de laïcitat*. *Op. cit.*

¹⁹ Vegeu CAROD-ROVIRA, J.-LL., *Religió i política*, Manresa, Associació Sociocultural La Xarxa de Manresa, 2006.

²⁰ “Mais aujourd'hui, comment fait-on pour éviter ce glissement vers le communautarisme? Il nous faut réinventer la laïcité ou aller plus loin que le concept de laïcité jusqu'à présent défini.(...) Dans Perpignan

(...) on a pu donner à l'islam une mosquée (...) construite par un architecte juif pratiquant et dont l'instruction a été faite par un catholique pratiquant". ALDUY, J.-P., "Laïcité, danger du communautarisme et nécessité du dialogue interreligieux", a GAUDELET, B.-MOUCHTOURIS, A. (Direc.), *op. cit.*, p. 58. Sobre el concepte de comunitarisme, vegeu PENA-RUIZ, H., *La laïcité. Textes choisis*, Éditions Flammarion, 2003, p. 225-226.

²¹ Aquest model concorda perfectament amb les intencions declarades per l'Església Catòlica en el Acords entre la Santa Seu i l'Estat espanyol, d'arribar a l'autofinançament de les seves necessitats. Altres tradicions religioses creuen que no han de demanar cap subvenció pública.

²² La laïcitat francesa actual posa l'accent en aquest punt. Vegeu, per exemple, BOURQUIN, C., "La laïcité publique comme la garantie du respect et de l'égalité des cultes", a GAUDELET, B.-MOUCHTOURIS, A. (Direc.), *op. cit.*, pp. 51-56.

²³ CAROD-ROVIRA, J.-LL., "La laïcitat, el punt de trobada" a *El futur a les mans*, Barcelona, Angle, 2003, p. 143.

²⁴ *Ib.*, p. 144.

²⁵ *Ib.*, p. 142.

²⁶ BERESNIAK, D., *Laïcité pourquoi?* Cap Bear Éditions, 2005, p. 9.

²⁷ DUCOMTE, J.-M., *Regards sur la laïcité*, Edimaf, 2000 pp. 21-30.

²⁸ "Liberté de conscience, égalité de droits, bien commun par-delà les différences, confiance de principe dans l'autonomie, affirmation simultanée de la souveraineté de la conscience individuelle, et du peuple sur lui-même: c'est tout un idéal qui retentit dans le mot "laïcité"". PENA-RUIZ, H., *La laïcité*, Éditions Flammarion, 1998, p. 20.

²⁹ "Si penso que la laïcitat és un valor, no és en si mateixa. La laïcitat és un valor en la mesura que permet tota la resta. Si una societat cedeix sobre la laïcitat, cedirà sobre la llibertat. La laïcitat és consubstancial a la democràcia." BARNAVI, É., *op. cit.*, p. 113.

³⁰ Vegeu BAUBÉROT, J., *Les laïcités dans le monde*, *op. cit.*, p. 6.

³¹ CAROD-ROVIRA, J.-LL., *Un model català de laïcitat*, p. 13.

³² BOURQUIN, C., "La laïcité publique comme garantie du respect et de l'égalité des cultes", a GAUDELET, B.-MOUCHTOURIS, A. (Direc.), *op. cit.*, p. 51.

³³ Vegeu, per exemple: *Proposer la foi dans la société actuelle*, 1996, carta col·lectiva dels bisbes de França; GIL RIBAS, J., *El desafiament de la laïcitat*, Valls, Cossetània Edicions, 2011; *Manifiesto por la laicidad*, Redes Cristianas (www.redescristianas.net), 2008.

³⁴ CAROD-ROVIRA, J.-LL., "La laïcitat, el punt de trobada" a *El futur a les mans*, *op. cit.*

Bibliografia

- ALDUY, J-P. – OTAOLA, J., *Laïcité, spiritualités dans la cité*, Ville de Perpignan, 2004.
- BARNAVI, É., “La laïcitat com a valor”, *L’Espill*, núm 33 (2009), pp. 109-115.
- BAUBÉROT, J., *Histoire de la laïcité en France*, Paris, PUF, “Que sais-je?”, 2000.
- BAUBÉROT, J. (Dir.), *La laïcité à l’épreuve. Religions et libertés dans le monde*, Encyclopaedia Universalis France, 2004.
- BAUBÉROT, J., *Les laïcités dans le monde*, Paris, PUF, “Que sais-je?”, 2007.
- BERESNIAK, D., *Laïcité pourquoi?* Cap Bear Éditions, 2005.
- BRESSLER, S.-SIMARD, D., *La laïcité*, Rosny Cedex, Bréal éditions, 2006.
- CAROD-ROVIRA, J.-LL., “La laïcitat, el punt de trobada”, a *El futur a les mans*, Barcelona, Angle, 2003, pp. 142-144.
- CAROD-ROVIRA, J.-LL., *Religió i política*, Manresa, Associació Sociocultural La Xarxa de Manresa, 2006.
- CAROD-ROVIRA, J.-LL., *Un model català de laïcitat*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, “Discusos i conferències”, 2010.
- Cultura religiosa a l’escola. Jornades internacionals sobre una assignatura aconfessional*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2008.
- DIERKENS, A.-SCHREIBER, J.P. (Édit.), *Laïcité et sécularisation dans l’Union européenne*, Bruxelles, Editions de l’Université de Bruxelles, 2006.
- Diversitat religiosa a Europa: Anàlisi dels models de laïcitat*. Estudi inèdit, ISOR, Universitat Autònoma de Barcelona, desembre de 2009.
- DUCOMTE, J.-M., *Regards sur la laïcité*, Edimaf, 2000.
- ESTRUCH, J.- GÓMEZ, J.- GRIERA, M. M., - IGLESIAS, A., *Les altres religions. Minories religioses a Catalunya*. Barcelona, Editorial Mediterrània, 2004.
- GAUDELET, B.- MOUCHTOURIS, A. (Direc.), *Laïcité et religions à l’aube du vingt-et-unième siècle*, Perpinyà, Presses Universitaires de Perpignan, 2010.
- GIL RIBAS, J., *El desafiament de la laïcitat*, Valls, Cossetània Edicions, 2011.

-
- GONZÁLEZ FAUS, J.I., *La difícil laïcitat*, Barcelona, Cristianisme i Justícia, “Quaderns”, 2005.
Guia per a la gestió de la diversitat religiosa als centres educatius, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2010.
Guia per al respecte a la diversitat de creences en l'àmbit funerari, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2008.
Guia per al respecte a la pluralitat religiosa en l'àmbit hospitalari, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2005.
HAARSCHER, G., *La laïcité*, París, PUF, “Que sais-je?”, 1996.
La festa islàmica del sacrifici, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2007.
Laicidad y derecho al espacio público. Barcelona, Fundació Ferrer i Guàrdia, 2003.
Manifiesto por la laicidad, Redes Cristianas (amb l'adhesió de Cristianisme al segle XXI). www.resdescristianas.net; www.cristianismexxi.cat.
MATABOSCH, A.-POULAT, É., *Sobre la laïcitat*, Barcelona, Fundació Joan Maragall, “Quaderns”, 2005.
PENA-RUIZ, H., *La laïcité*, Éditions Flammarion, 1998.
PENA-RUIZ, H., *La laïcité. Textes choisis*, Éditions Flammarion, 2003.
Recomanacions per a la gestió de la diversitat religiosa en l'àmbit dels cementiris, Barcelona, Generalitat de Catalunya, 2009.
SOLER, J.M., “Laïcitat o laïcisme? El rol de l'Església en la societat democràtica” a *L'Espill*, núm. 33 (2009), pp. 81-91.
VALLS, M., *La laïcité en face. Entretiens avec Virine Malabard*, París, Desclée de Brouwer, 2005.
WILLAIME, J-P, “État, pluralisme et religion en France” a BAUBEROT, J., *Pluralisme et minorités religieuses*, Peeters, Louvain-París, 1991.